
Nordiske Udkast

Tidsskrift for kritisk samfundsforskning – Årgang 52, nr. 1

Situeret psykologi

En kort teoretisk skitse

Rasmus Birk

Institut for Kommunikation & Psykologi, Aalborg Universitet

Sarah Kirkegaard Jensen

Institut for Kommunikation & Psykologi, Aalborg Universitet

Noomi Matthiesen

Institut for Kommunikation & Psykologi, Aalborg Universitet

Bo Allesøe Christensen

Institut for Kommunikation & Psykologi, Aalborg Universitet

Resume

Denne artikel tegner en kort teoretisk skitse af situeret psykologi. Vi argumenterer for, at en situeret psykologi tilbyder en fornyet opmærksomhed på en række fællestræk i en bred og broget (og delvist marginaliseret) række traditioner i psykologien. Her er psyken og det psykologiske blevet teoretiseret som afhængigt af den historiske, materielle, sociale, relationelle og/eller kulturelle virkelighed. Disse ideer handler om, at det psykologiske udspiller sig i relation til vores miljø, til vores omgivelser, til vores relationer. I artiklen udfolder vi denne idé nærmere, ved at gennemgå og diskutere fire forskellige teoretiske perspektiver: William James' idé om psykologi som en videnskab om det mentale liv og dets betingelser; situeret læringsteori som udviklet af bl.a. Jean Lave og dens teoretiske insisteren på, at menneskelig virksomhed må forstås med indblik i de sammenhænge menneskers liv og deltagelse er infiltreret i og udspiller sig indenfor; psykologisk eksternalisme som udviklet af bl.a. filosoferne Andy Clark og David Chalmers til at argumentere for, at det psykologiske er distribueret i verden; og sidst et blik på forskellige måder hvorpå historien er af betydning for psykologiske processer. Gennem disse forskellige teoretiske perspektiver søger artiklen at præsentere en mangfoldig, åben og produktiv tilgang til situeret psykologi, der forstår miljø, kultur, relation og kontekst som et centralt konstituerende element af menneskelig adfærd, subjektivitet og væren i verden.

Nøgleord:

William James, situeret læring, eksternalisme, situeret psykologi

Kontakt: Rasmus Birk – rbirk@ikp.aau.dk

Indledning

Denne artikel – og dette temanummer – handler om *situeret psykologi*. Formålet med artiklen her er at lave en kort teoretisk skitse over, hvad situeret psykologi er. For hvis man som læser spekulerer over, at man ikke umiddelbart kender til betegnelsen 'situeret psykologi', så har det en let forklaring: det er et nyt begreb! Det er nyt fordi der, os bekendt, ikke findes nogle tidligere udgivelser om hverken *situeret psykologi* på dansk, eller *situated psychology* på engelsk, med undtagelse af Phillip Cushmans argument for, at psykologien bør være "historically situated" (Cushman, 1990). Men det er samtidig, som vi vil udlægge i denne artikel, et begreb som trækker på en lang række psykologiske traditioner – økologisk psykologi, situeret læringsteori, 4E kognition, kritisk psykologi m.fl.

Når vi betoner at psykologi er *situeret*, så retter vi opmærksomheden mod en række fællestræk i en bred, broget og (nogle steder) lidt marginaliseret tradition i psykologien, der rækker tilbage til psykologiens spæde begyndelse. I den situerede psykologi er psyken og det psykologiske blevet teoretiseret som afhængigt af den historiske, materielle, sociale, relationelle og/eller kulturelle virkelighed. Dette er en række idéer om, at det psykologiske udspiller sig i relation til vores miljø, til vores omgivelser, til vores relationer. Store dele af psykologiens historie, som den har udkrystalliseret sig i et utal af både sammenvævede og forskelligartede teorisystemer og praksisser, kredser nemlig om det *situerede*. På tværs af psykologien – og dens beslægtede discipliner – finder vi utallige diskussioner om, hvorvidt og hvorledes menneskers omgivelser, miljøer, opvækst, kontekst og meget andet har haft en indflydelse på deres personlighed, deres handlinger, deres adfærd, deres liv og levned, deres subjektpositioner og meget mere. Fra psykologiens spæde begyndelse var spørgsmålet om organismen overfor dens miljø et centralt spørgsmål (Costall, 2004; Palmer, 2004), ligesom spørgsmålet om *dualisme* tidligt blev centralt (fx James, 1904). Som vi skal se i denne artikel, er dette spørgsmål også centralt i vores bud på en situeret psykologi.

Ambitionen i denne artikel er således at udfolde et mangefacetteret teoretisk perspektiv, der forstår miljø, kultur, relation, kontekst – kært barn, mange navne – som noget *andet* end blot den konkrete ramme, hvori menneskelig adfærd udspiller sig. Miljøet, i situeret psykologi, er noget andet end en variabel, der påvirker adfærd. Artiklen begynder en teoretisering af forholdet mellem den menneskelige organisme og dens sociale, kulturelle, materielle, diskursive, teknologiske, sociologiske (osv...) miljøer som en forudsætning for at forstå det psykologiske. Dette er en bevægelse som har sine rødder i psykologiens mangfoldige historie, men samtidig også i fx filosofi og antropologi.

I denne artikel forsøger vi at udfolde nogle af disse rødder, og vise hvordan spørgsmålet om det psykologiske som situeret både historisk og aktuelt er kommet til udtryk. Det gør vi ved at gennemgå og diskutere fire forskellige teoretiske forståelser af det situerede, som vi vil argumentere for, baner noget af vejen mod udviklingen af en decideret *situeret psykologi*.

Vi begynder artiklen hos William James (1890/1950), hvis filosofiske og psykologiske ideer netop betonedede, at psykologi som en videnskab burde begynde med, og fokusere på, det psykiske som det udspillede sig i konkrete relationer. Det næste perspektiv vi inddrager, er Jean Laves arbejde med *situeret læring* (Lave, 2011), der forstår menneskelig tilblivelse som indlejret i en social praksis med andre mennesker. Det tredje perspektiv er ideen om det psykologiske som *eksternalistisk*. Her er der i mindre grad tale om en tradition, som kan identificeres med en eller to enkeltpersoner. I stedet har en lang række aktuelle filosoffer og psykologer i de sidste årtier diskuteret hvorvidt det psykiske også kan forstås som værende *udenfor* kroppen. Denne tradition er nogle gange kendt som 4E¹, og den vil vi yderligere gennemgå og diskutere. Her forstås psyken lidt forskelligt, men det centrale er igen at *situere* menneskers psykologiske kapaciteter og dispositioner (Brinkmann, 2009) i relationen til deres omkringliggende miljø. Det er også en tradition som har været i dialog med den økologiske tilgang til psykologi (jf. Clark, 1999; McGann et al., 2020), som formuleret af fx James Gibson (J. J. Gibson, 1979/2015) og hans arvtagere. Vores fjerde og sidste perspektiv handler om det *historiske*. I artiklen argumenterer vi for, at det 'psykologiske' – uanset, hvordan dette besværlige begreb forstås – er situeret i konkrete sammenhænge og situationer, som det ikke kan adskilles fra. Situeret psykologi kalder derfor på en forståelse for det *historiske*, for netop at undgå at ende i en slags *situationisme*, der måske kan forklare det øjeblikkelige, men ikke nødvendigvis indfange de historiske sammenhænge, der gør konkrete situationer mulige og meningsfulde. For at gøre dette trækker vi bl.a. på psykologihistorikeren Kurt Danziger. Afslutningsvis vil artiklen forsøge at samle trådene med et bud på, hvad situeret psykologi er.

Det mentale livs betingelser

Vi begynder som sagt denne artikel hos den berømte amerikanske psykolog (og filosof) William James (1842-1910), hvis ideer rummer en kim til ideen om situeret psykologi, som vi her skitserer. Man kunne selvfølgelig også have taget andre, og

¹4E kognition refererer til at kognition er hhv. *extended*, *embedded*, *embodied*, *enacted* (Newen et al., 2018). Vi vil primært benytte de engelske betegnelser i denne artikel.

tidligere, historiske udgangspunkter: eksempelvis betonedede John Dewey også, at erfaring afhænger af *situationen* (Brinkmann, 2011, p. 306; Dewey, 1896). Både James og Dewey var dertil dybt inspirerede af Charles Darwins ideer om evolution der, på sin vis, også kan siges at fokusere på organismens konkrete situation i et miljø. Vores brug af James skal altså forstås som et eksempel på, hvorledes en række af den situerede psykologis tankegods har rødder i disciplinens tidlige tænkere, *ikke* som at James var den første, eller eneste, tidlige tænker, der lagde vægt på det konkrete og situerede.

James er, nu om dage, måske mest berømt som ophavsmanden til et af de første samlede hovedværker om psykologi, nemlig *The Principles of Psychology*. *Principles* blev oprindeligt udgivet i 1890 og selvom man i hans samtid og eftertid forholdt sig eksplicit til dette værk, særligt i USA, er det sjældent at værket *læses* i dag, eller betragtes som andet end en historisk kuriositet man kan henføre til, når man skal pege på psykologiens oprindelse som disciplin i slutningen af det 19. århundrede². Men som vi kort vil vise i dette afsnit, så rummer både *Principles* og James' senere værker kimen til én af de forståelser vi her kalder situeret psykologi – både i James' eget tankegods, men også i den måde han har inspireret senere teoretiske traditioner inden for psykologien.

De to første sætninger i *The Principles of Psychology*, lyder således:

”Psychology is the Science of Mental Life, both of its phenomena and its conditions. The phenomena are such things as we call feelings, desires, cognitions, reasonings, decisions, and the life; and, superficially considered, their variety and complexity is such as to leave a chaotic impression on the observer.” (James, 1890/1950, p. 1)

Heri ligger en grundsten i situeret psykologi, nemlig artikulationen af et forhold mellem det 'mentale liv' og dets *betingelser*. Det er for os at se nemlig forholdet mellem det 'mentale liv' og dets betingelser, som situeret psykologi bør dreje sig om. Dette rejser med det samme tre spørgsmål: 1) Hvordan bør vi forstå 'det mentale liv'? 2) Hvordan bør vi forstå dets *betingelser*? 3) Hvordan adskiller dette sig fra alle mulige *andre* forståelser af psykologisk videnskab, der vel også har behandlet forholdet mellem det psykiske og udefrakommende begivenheder og betingelser?

² Dele af både *Principles*, men også William James' filosofiske position, som han udviklede senere – den såkaldte *radikale empiricisme* – er dog i de senere år begyndt at blive taget op af både psykologer, sociologer og filosoffer. Se fx Savransky (2021), Viney og Mullen (2017), Stuhr (2021), Heft (2017b) m.fl.

Lad os starte med spørgsmålet om det mentale liv. Herom skrev James i *Principles*, at det skulle forstås vagt; på den ene side inkluderede det både 'mentale tilstande', på den anden side overvejede han eksplicit om ikke også vores automatiske og instinkt-lignende *vaner* skulle være genstand for analyse (James, 1890/1950, pp. 5–6). I klassisk funktionalistisk forstand argumenterede han for, at det primære kriterium for det mentale måtte ligge i forfølgelsen af *mål* ved hjælp af *midler*:

”The pursuance of future ends and the choice of means for their attainment are thus the mark and criterion of the presence of mentality in a phenomenon.” (James, 1890/1950, p. 8, kursivering i originalen).

Således kan selve det mentale liv, hos James, forstås bredt og konkret, men stadig med en slags målrettethed som sit centrale kriterium. Det bør her nævnes kort, at James i *Principles* var eksplicit dualist, om end han senere skrev, at dette mest var et pragmatisk forsøg på at holde metafysik og psykologi adskilt, og at en sådan adskillelse nok var umulig (se Heft, 2001, p. 19; Leary, 2018, pp. 53–55). Lidt forsimplet, så kan James' karriere *efter* udgivelsen af *Principles* ses som et forsøg på eksplicit at formulere et filosofisk og metafysisk udgangspunkt for psykologien, som er grundlæggende antidualistisk, og som kunne teoretisere *erfaring*. Det var denne filosofiske retning, som han senere endte med at kalde *radikal empiricisme*. Denne tilgang skal ikke introduceres her, men vi vil fremhæve enkelte af James' senere tanker, fordi de uddyber selve forståelsen af det mentale liv yderligere. I artiklen 'Does Consciousness Exist' (1904) reviderede James eksplicit sin tidligere dualisme og proklamerede, at bevidsthed ikke eksisterer; at hans dualistiske tilgang i *Principles* var en pragmatisk nødvendighed snarere end et udtryk for hans gode vilje; samt at det, vi kalder 'sindet' såvel som det, vi kalder 'kroppen' må være lavet af én substans – 'ren erfaring' ('pure experience'). Dette var James' forsøg på at overskride cartesiensk dualisme (hvori 'det mentale' ses som bestående af ét stof, mens 'det materielle' ses som bestående af et andet). Relationen mellem tænkning og ting, mellem den vidende og det, der vides noget om, er således karakteriseret ved en *relationel forbundenhed, fremfor en adskillelse* (se Heft, 2001, pp. 27–28; James, 1904).

”That entity [bevidsthed/consciousness] is fictitious, while thoughts in the concrete are fully real. But thoughts in the concrete are made of the same stuff as things are.” (James, 1904, p. 491).

Bevidsthed – eller sindet - er ikke en entitet, men snarere en *funktion*, en *proces*. Som han skrev i en anden artikel, så er ”[t]he fundamental fact about experience [...] that it is a process of change.” (James, 1909/2000, p. 162).

Med andre ord, så åbner denne løse idé om det 'mentale liv' som fuldt ud virkeligt i dets processuelle konkrethed op for en pluralistisk og ideografisk undersøgelse af al-verdens oplevelser og erfaring. Følelser, tanker, håb, men også hallucinationer, forestillinger, drømme – alt må betragtes som virkeligt, men ikke nødvendigvis som sandt. Det mentale liv, hos James, bør altså ikke forstås som statiske entiteter der befinder sig inde i hovedet på folk, men snarere som en slags processuel kapacitet.

Hvis det mentale liv, hos James, således skulle forstås bredt og processuelt, hvordan skulle dets betingelser så forstås? Et af hans tidlige eksempler i *Principles* var hukommelsen. Hvorfor husker vi, spurgte han, ting fra vores barndom bedre end hvad der skete for en time siden? Hvorfor påvirker sygdom vores evne til at huske? Hukommelsen, skrev han; "[...] *does not exist absolutely, but works under conditions; and the quest of the conditions becomes the psychologist's most interesting task.*" (James, 1890/1950, p. 3). Det vil sige, at hvis vi forstår det mentale liv som en processuel funktion ved menneskelige organismer, så er det klart at denne funktion har visse fysiologiske betingelser. James nævner selv menneskets fysiologi som en betingelse – hændernes evne til at føle, øjnenes evne til at se (osv.) er klare *betingelser* for det mentale livs specifikke beskaffenhed (James, 1890/1950, p. 4). Men disse betingelser bør, for os at se, ikke begrænses til kun det fysiologiske. For som vi så i det ovenstående, så var James netop optaget af *rettetheden* af det psykologiske, og denne rettethed beskrev han netop også som forment af vores omgivelser:

"[...] minds inhabit environments which act on them and on which they in turn react [...]" (James, 1890/1950, p. 6).

Netop studiet af "[...] mind in the midst of all its concrete relations [...]" (James, 1890/1950, p. 6) var, ifølge Heft (2001, pp. 17–18), en kongstanke hos James og hans funktionalistiske program for den gryende psykologiske videnskab. Således vil vi argumentere for, at forståelsen af *betingelserne* for det mentale liv kan forstås i lyset af James' senere tanker der som nævnt netop betoner det *relationelle* og *aktive*. Det mentale livs betingelser må derfor forstås som dets konkrete relationer – inklusive kroppen – som her i Hefts formidling af James:

"Fundamentally and concretely, we are active beings. We move around and act on environmental features. We experience the environment through our bodies, and reciprocally, we experience our bodies through engaging the environment." (Heft, 2001, p. 55)

Det mentale livs betingelser er således *miljøets betingelser* (hvor kan vi gå hen?), såvel som det er *kroppens betingelser* (hvad er kroppens muligheder?). Således bør svaret på det tredje spørgsmål også være tydeligt, nemlig hvorledes James' forståelse af det mentale liv adskiller sig fra den psykologiske forsknings 'mainstream'. Det gør den – i vores fortolkning her – fordi der netop lægges op til en forståelse af det mentale liv som værende kropsligt forankret, processuelt og karakteriseret ved *aktivitet*.

Vi vil altså argumentere for, at James' ideer grundlæggende udtrykker en situeret forståelse af psykologien, fordi han betoner det mentale liv som værende netop en *aktiv* og *processuel* del af verden; som en række mangfoldige og pluralistiske fænomener der kan opstå herigennem, og som er karakteriserede ved en grundlæggende afhængighed – både af kroppen og dens organer, men også af det sociale, det materielle og det relationelle. Som vi skal se i de efterfølgende afsnit, så er netop spørgsmålet om de betingelser, mennesker lever under, et centralt spørgsmål for en række psykologiske traditioner. I det følgende vil vi gå videre fra James' ideer til en mere nutidig – og noget anderledes – forståelse af spørgsmålet om det situerede, nemlig fra situeret læringsteori.

Situeret læring og forståelsen af det situerede

Den danske psykologiprofessor Klaus Nielsen beskriver i sin afhandling *Musical apprenticeship. Learning at the Academy of Music as socially situated*, den russiske (kultur)psykolog og virksomhedsteoretiker, Alexander R. Luria, som en af de første indenfor psykologien til at teoretisere begrebet om *situerethed* (Nielsen, 1999). Med afsæt i Lurias empiriske undersøgelser af erkendelses- og kategoriseringsprocesser blandt bønder fra hhv. traditionelle og moderne landbrug i Uzbekistan i 1930'erne (udgivet under den danske titel *Om erkendelsesprocessernes historiske udvikling* i 1977), formulerer Luria et skel mellem "thinking in a situational manner and in an abstract manner" (Nielsen, 1999, p. 11). Ifølge Nielsens (1999, p. 11) præsentation af de centrale eksempler fra Lurias eksperimentelle undersøgelse, så får undersøgelsesdeltagerne vist fire billeder af redskaber, hvoraf tre af disse er tydeligt placeret indenfor en veldefineret kategori og den fjerde ikke er det (fx sav, økse, skovl og et stykke træ). Opgaven for forsøgsdeltagerne er at udvælge de tre redskaber, der hører sammen. Bønderne fra de moderne landsbrugspraksisser vælger de tre redskaber, som tilhørende samme kategori (sav, økse og skovl). Dette mønster i udvælgelse kalder Luria 'abstract kategori'. Men bønderne fra de traditionelle landsbrugspraksisser vælger tre andre billeder som tilhørende samme kategori (sav, økse og et stykke træ). Logikken

i deres forståelse af sammenhæng knytter sig til erfarede, konkrete, praktiske situationer, hvor de tre objekter kan bruges sammen:

“thus the piece of wood, the saw, and the axe may be grouped because ‘it is necessary to fell the tree, the saw to cut it up, and the shovel does not relate to that, it is just needed in the garden’” (Luria, 1977, p. 110 if. Nielsen, 1999, p.11).

Luria teoretiserer at gruppernes forskellige måder at kategorisere på skyldes, at de to er *deltagere* i forskellige typer af *aktiviteter* med forskellige måder at forstå verden på. Den ene gruppe har en konkret og praktisk forståelse af virkeligheden, hvorimod den anden gruppe har en abstrakt og sprogligt logisk forståelse af virkeligheden. Om den konkrete, praktiske måde at erfare virkeligheden på bruger Luria begrebet ‘at være situeret’ (Nielsen, 1999).

I Lurias præsentation af viden som *situeret* i eksemplet ovenfor opstilles et skel mellem praktisk tænkning (som relateret til en praktisk og hverdagslig relation til redskaber) og filosofisk tænkning (som relateret til en (sprogligt) abstrakt relation til redskaber); og det er kun den éne type af viden – den praktiske – der forstås som *situeret*. Det er netop denne skelnen mellem den situerede/konkrete viden og den abstrakte/generelle viden, som antropologen Jean Lave overskrider igennem hendes teori om *Situeret læring*. Teorien om situeret læring udspringer af Laves studier af Vai- og Goslaskræddernes læringsprocesser i Liberia i 1970’erne. Igennem disse analyser, og senere empiriske studier af eksempelvis regnefærdigheder forbundet med at udregne tilbud i et supermarked, udvikler Lave en forståelse af viden (og dermed læring) som *situeret*:

“Learning, knowledgeability, skillfulness, whatever else might be, are *always* only part of ongoing social arrangements and relations.”. (Lave, 2011, p. 3).

For Lave er det centrale at ophæve den grundlæggende distinktion og dualisme mellem det situerede og det abstrakte som genfindes i den vestlige kultur (Lave & Wenger, 1991/2003). Pointen er, at læring og viden altid er “embedded in social conditions (family size, habits, hierarchy, organization, etc.) rather than solely being embedded in cognitive structures” (Nielsen, 1999, p. 15). Det betyder, at læring er vævet sammen med en bred vifte af sociale relationer i hverdagslivet; læring er altså et *situeret* fænomen, forstået som en dialektik mellem deltagende mennesker og de sammenhænge (praksis) hvori menneskers aktivitet formes (Lave, 1988). For at overskride dualismen

mellem det situerede og det abstrakte/generelle, udvikler Lave en relationel teori om praksis, som har rødder i Marx' forståelse af *praxis*, hvorunder begreberne 'hverdagen' og 'deltagelse' er centrale (Lave & Packer, 2008; Packer & Goicoechea, 2000). Vi vil derfor i det følgende udfolde begreberne praksis, hverdag og deltagelse.

Praksis

Marx' begreb om *praxis* tager på en og samme tid afsæt i og bryder med Hegels dialektik. Med udgangspunkt i den amerikanske filosof Richard J. Bernsteins (1971) læsning af Marx skal vores forhold til verden først og fremmest forstås som et *praksisforhold*, ikke et vidensforhold (Bernstein, 1971, p. 35). Denne forståelse af dialektik betyder, at det for Marx er menneskeligt producerede forandringer i verden, der former og ændrer vores tænkning, og ikke omvendt – og forandring (jf. Marx' begreb om *revolution*) er dermed en forudsætning for filosofiens værd i Marx' optik (Avineri, 1968).

Når Jean Lave (2009) i sin forståelse af det *situerede* derfor betoner, at det ikke er "viden, der udvikler det sociale liv eller *er* socialt liv, men det er snarere *praxis*, det sociale livs frembringelse og handling, der producerer kundskaber i forandring som del af den løbende praksis" (Lave, 2009, p. 16), er det med afsæt i Marx' filosofi om *praxis*, det Lave andre steder kalder en *social ontologi* (Lave & Packer, 2008).

Denne form for filosofi "ser praksis som den dialektiske sammenhæng, vi har i den menneskelige verden", som den danske filosof Jens Thisted (2015, p. 112) beskriver det. Praksis er netop begrebet for den dialektiske relation mellem filosofi (ideologi) og materiel, historisk virkelighed (praktisk virksomhed) og dermed et opgør med filosofiens adskillelse af teori og virkelighed: Med den amerikanske filosof Andrew Feenbergs (1981) begreb kan vi forstå Marx' filosofi som en *praksisfilosofi*. Med dette afsæt må vi derfor ikke misforstå praksis som en modsætning til teori. Praksis er foreningen, og det betyder, at der i praksisfilosofien refereres til en forståelse af praksis med et iboende normativt, etisk og politisk indhold. I praksis – det faktiske liv, som mennesker lever – ligger en iboende forståelse, fortolkning eller 'teori'; en *situeret* forståelse. Den norske psykologiprofessor Steinar Kvale skrev i 1964 meget præcist om denne forståelse af den menneskelige praksis, der sætter det "konkrete, virkelige menneske i centrum. Det lever i en bestemt historisk situation og i et bestemt samfunnsmessig forhold til sine medmennesker. Den medmenneskelige virksomhed er primært praksis virksomhed" (Kvale, 1964, p. 195).

"Den virkelighed, vi erkender, står altså ikke udenfor vores erkendelse" skriver Thisted (2015, s. 114) om den dialektiske overskridelse af subjekt-objekt dualismen. Og

Thisted supplerer, at Hegels Ånds-begreb af Marx erstattes af *praxis*-begrebet som netop betegner denne dialektiske relation mellem menneske og verden. Begrebet om og betoningen af det *situerede* hos Jean Lave kan siges yderligere at sætte spot på denne bevægelses forsøg på overskridelse af menneske-verden dualismen; ånd-praxis-situethed.

Hverdagen og deltagelse

Hverdagsbegrebet har en lang historie og beskrives ofte som et særligt temporalt, materielt/situationelt og socialt aspekt ved menneskers levede liv. Det *tidslige, temporale* aspekt vedrører det daglige, gentagende og repetitive (Felski, 1999) kendetegn ved hverdagen: Lefebvre (1987) skriver eksempelvis, at det at forstå menneskers hverdagspraksis handler om at få kendskab til dennes cykliske struktur. Winther (2017) tilføjer en central dimension ved måden hverdagen ofte er teoretiseret på – at hverdagen *finder sted* – og påpeger dermed et særligt *situationelt* og *stedsbestemt* aspekt ved hverdagsbegrebet.

I kapitlet *Towards A Social Ontology of Learning* pointerer Lave og Packer (2008), at hverdagsbegrebet ofte knyttes til et spørgsmål om hvor hverdagen er *lokaliseret* (*location*). Men en sådan konceptualisering risikerer at bibeholde den dualisme mellem hverdag (praksis) og filosofi (ideologi) som den praxisfilosofiske tradition netop forsøger at overskride med begrebet om *praxis*. Lave og Packers (2008) forståelse af hverdagsbegrebet knytter de derfor tættere til den praxisfilosofiske tradition:

“For the Western Existential Marxists philosophers, knowing consists of raising everyday conditions to consciousness through reflection, against the present historical horizon” (Lave & Packer, 2008, p. 41).

Denne forståelse bygger på en social og historisk ontologi hvor hverdag (praksis) ikke står i et dualistisk forhold til det særlige, abstrakte, reflekterende (filosofi, ideologi), men forstås som en dialektisk relation mellem væren og viden (Lave & Packer, 2008, s. 42). Lave og Packer (2008, p. 42) skriver, med afsæt i praxisfilosofien, at “the Marxist project (...) grasps the everyday as a region of poesis – a site of the practical reproduction of persons and society”. Diskussionen omkring hverdagsbegrebet er en yderligere betoning af forståelsen af det *situerede* indenfor *Situeret læring*, fordi det er med til at nuancere forståelsen af, at det *situerede* er *mere* end blot at være særlige steder, med særlige andre, på særlige tidspunkter. Det er *også* en særlig måde at begribe vores væren i verden på: Det er derfor Lave og Packer (2008) bruger begrebet om *everyday existence*. Og på samme måde bliver begrebet om *deltagelse* central i *Situeret læring*. *Deltagelse* anvendes for at understrege personen som handlende aktør

i praksis: Bernstein (1971, s. 44) skriver sammenfattende om betydningen af menneskelig deltagelse:

“Consequently the very nature or character of a man is determined by what he does or his *praxis*”.

Den deltagende aktør er dialektisk konstitueret af og konstituerende for praksis og dennes betingelser. Mennesker deltager i hverdagslivet med deres kroppe, i samspil med andre mennesker, og anvender materielle artefakter i relation til det, som i den konkrete kontekst er meningsfuldt og i relation til individets ønsker og interesser (Holland & Lave, 2019). Deltagelsesbegrebet peger dermed på en situeret forståelse af personer-i-praksis, hvor personen og praksis forbindes dialektisk igennem deltagelse.

Opsummerende er en *situeret* forståelse med afsæt i Situeret læring en (teoretisk) insisteren på, at menneskelig virksomhed kun lader sig forstå med indblik i de sammenhænge menneskers liv og deltagelse er infiltreret i og udspiller sig indenfor.

Situeret psykologi som psykologisk eksternalisme

Ud fra ovenstående kan vi se, at ideen om det situerede lægger vægt på, at menneskelig virksomhed udspiller sig i konkrete situationer og med konkrete andre, samtidig med at denne virksomhed, denne aktivitet, er *med til* at konstituere selve situationen. Den menneskelige virksomhed er altså både rammesat af specifikke omstændigheder, der går forud for den, og den er med til at skabe (og potentielt transformere) de selv samme omstændigheder. Men hvis dette efterlader os med en forståelse af det situerede, hvad så med det *psykologiske*? Hvordan skal vi tilgå det psykologiske – som vi her forstår bredt og pluralistisk som værende tanker, følelser, drømme, forventninger, bekymringer, fornuft og så videre – uden at komme til at genindføre den dualisme, som Lave forsøger at undslippe? For at gøre dette, vil vi introducere og diskutere ideen om den psykologiske eksternalisme, der kommer fra filosofien, i modsætning til Laves antropologiske perspektiv, og James’ psykologiske perspektiv.

Den psykologiske eksternalisme starter med spørgsmålet om, hvordan vi skal forstå psyken. Er psyken blot, hvad hjernen gør? Eller er psyken *udvidet* (eng: extended) som fx filosofferne Andy Clark og David Chalmers er blevet berømte – og berygtede – for at påstå (Clark & Chalmers, 1998)? Den psykologiske eksternalisme tilbyder således endnu én måde at forstå situeret psykologi på, som udfoldes nedenfor. Vi starter med en generel forståelse af *eksternalisme* for derigennem at arbejde os imod en forståelse af den *psykologiske eksternalismes* bidrag til situeret psykologi.

Eksternalisme generelt forstået

Eksternalismen hævder, at en stor del af vores psykologiske processer afhænger af, at vi har en relation til omgivelserne (Roberts et al., 2019). Det vil sige, at i en eksternalistisk position, så kan psykologiske processer kun være meningsfulde *for så vidt* at vi har relationer til omgivelserne. Dette er modsat en internalistisk position der vil hævde at psykologiske processer primært kan gøres forståelige på baggrund af betingelser, som hører til vores bevidstheds opbygning, f.eks. bevidsthedens neurologiske opbygning. Der findes forskellige positioner inden for eksternalisme. Disse positioner afhænger overordnet af spørgsmål om, hvilken relation det er vi har til omgivelserne, og hvad det er for nogle omgivelser vores psykologiske processer er afhængige af. Spørgsmålet om, hvilken slags relation vi har til vores omgivelser, kan forstås som et spektrum. Der findes de, som mener, at disse relationer skal forstås som rene kausale relationer til omgivelserne, som for eksempel en stimulus-respons relation, mens andre filosoffer også forstår det som værende den mere norm-prægede adfærd (Burge, 2007; Davidson, 2001)

Vi kan her skelne mellem udprægede naturalistiske og normative forståelser af relationen, og dermed også hvad det er i omgivelserne, der bliver lagt vægt på. Er det relationer til det naturlige miljø, eller er der grader af social ontologi involveret, hvor normer, regler og institutioner har en afgørende betydning også? Mange eksternalistiske positioner forsøger at kombinere de her ting, så omgivelserne ses som *både* naturlige og sociale, dvs. således at der ikke indføres en ny dualisme mellem det naturlige og det sociale (Costall, 1995). Eksternalistiske positioner kan, på trods af deres interne forskelligheder, alle siges at være antidualistiske. Det vil sige at de – som vi også så i afsnittet om William James og om situeret læring – opponerer mod både eksplicite og implicite forståelser, der indebærer at 'det mentale' og 'det materielle' ses som to separate substanser. Som vi skal se lige om lidt, er det en særlig variant af eksternalisme der har fået opmærksomhed i 4E kognition, nemlig tesen om the extended mind. Inden vi kommer så langt vil vi dog først kort gennemgå, hvordan tanken om eksternalisme blev initieret og sidenhen udviklet.

Putnam og Twin-Earth

Et klassisk argument for eksternalisme er den amerikanske filosof Hilary Putnam's tvillingejord-eksempel (Putnam, 1975). Putnam beder os om at forestille os at vores jordklode har en *tvilling*, som han kalder jord 2 (den klode, læserne af denne artikel bebor, kaldes jord 1). Jord 1 og Jord 2 er identiske – alle personer på Jord 1 har en identisk kopi på Jord 2 og så videre, og denne lighed går ned til de mindste molekyler. Men der er én undtagelse: vand. På Jord 1 er vand H₂O, mens på Jord 2 består vand –

dét, som løber i floder og åer og kommer ud af vandhaner – af en særlig molekylærstruktur, som *ikke* findes på Jord 1. Dét – molekylærstrukturen af 'vand' – er den *eneste* forskel mellem Jord 1 og Jord 2. Det, vi på både Jord 1 og Jord 2 kalder vand, det smager og lugter fuldkommen ens og er identiske på nær molekylærstrukturen.

Putnams pointe er herefter simpel. Hvis eksemplet ovenfor ses i en internalistisk forståelse, så ville sætningen "vand er vådt" ytret af den samme beboer på jord 1 og jord 2 referere til det samme. Beboeren på Jord 1, og vedkommendes identiske tvilling på Jord 2, er fysisk set opbygget på samme måde, og da psykologiske processer i en internalistisk forståelse er bestemt gennem noget i vores bevidstheds fysiske opbygning, her f.eks. perceptionsprocessen at føle vandet på tungen, så må betydningen af de to sætninger være det samme (for de består af det samme). Men sådan forholder det sig ikke. De to sætninger referer til to forskellige substanser, som godt nok hedder det samme, og føles og bruges på samme måde på tværs af de to jorde. Ifølge betingelserne sat op for tankeeksperimentet, så er det to forskellige eksterne og faktuelle omstændigheder der gør, at begge beboere ytrer sig meningsfuldt og kan have ret begge to. Med Putnams bon mot så bliver konklusionen:

"Cut the pie any way you like, "meanings" just ain't in the head!" (Putnam, 1975, p. 227)

Betydning dannes på baggrund af relationer til omgivelser. Omgivelser der i Putnams tilfælde essentielt består af uafhængige og eksterne faktuelle omstændigheder, kaldet naturlige klasser, som over tid giver vores termer indhold og er det termerne refererer til.

Som det nok fremgår, så er Putnams eksempel relateret til eksternalisme som indhold, altså hvordan de psykologiske processer generelt bliver meningsfulde gennem den eksterne relation til omverdenen. Man kalder det også en semantisk eksternalisme. Det vil sige, at Putnams eksempel er et argument for at *mening* er eksternalistisk – mening etableres i relation til omgivelserne – men det er *ikke* et argument for at de *psykologiske processer som sådan* også eksisterer i omgivelserne. De psykologiske processer, i Putnams eksempel, kan altså godt finde sted "in the head" i en slags cartesiansk forståelse. Og her dukker den variant af eksternalisme der er forbundet med the extended mind op, for her betragter man de psykologiske processer som eksternalistiske. Med en lille omskrivning af Putnams bon mot kan vi her sige at psykologi ikke er noget der kun sker i hovedet. Men hvad vil dét sige mere konkret?

Tesen om the extended mind

Kort beskrevet, så er tesen om the extended mind – eller det udvidede sind – en tese om, at psykologiske (og særligt kognitive) processer ikke kun er en del af hver organisme, men findes i brugen af artefakter, redskaber og så videre. Psykologiske processer – fx hukommelse – ses som *udvidede*. Vi kan følge Cash (2013) som hævder at der er 3 faser i udviklingen af tesen indtil videre. Den første fase består som nævnt af Clark og Chalmers' (1998) oprindelige spørgsmål og svar: "Where does the mind stop and the rest of the world begin?" (Clark & Chalmers, 1998, p. 7). For Clark og Chalmers er der tre mulige svar på dette: 1) En standardantagelse om at det, som er udenfor kroppen, er udenfor sindet, 2) en Putnamsk eksternalisme fokuseret på *mening* (jf. ovenstående) og 3) *aktiv eksternalisme*, som er Clark og Chalmers position. Deres oprindelige formulering af tesen er, at visse objekter og ting som er adskilte fra os alligevel kan fungere som del af vores kognitive processer. På den baggrund opstiller Clark og Chalmers, hvad de kalder et paritets- eller ligestillingsprincip:

"If, as we confront some task, a part of the world functions as a process which, were it done in the head, we would have no hesitation in recognizing as part of the cognitive process, then that part of the world is (so we claim) part of the cognitive processes. Cognitive processes ain't (all) in the head" (Clark & Chalmers, 1998, p. 8)

For Clark og Chalmers er der derfor en form for funktionel ligestilling mellem de kognitive processer og de eksterne ting der omgiver os, og som kan hjælpe os i de processer. Deres berømte eksempel på dette beder læseren forestille sig to personer, der begge vil besøge Museum of Modern Art i New York. Den ene person, som de kalder Inga, har en velfungerende hukommelse, og hun kan huske adressen på museet, hun *ved* hvor det er, og det er en smal sag for hende at komme afsted. Otto, derimod, har alzheimers, og som en hjælp til sig selv har han en detaljeret notesbog, som han ofte konsulterer i sine daglige gøremål. Da han beslutter sig for at besøge museet, slår han adressen og ruten op i sin notesbog, hvor det sirligt står nedskrevet. Han kan nemlig ikke huske adressen uden hjælp. Clark og Chalmers' pointe er her, at der i *praksis* ikke er nogen forskel på Otto og Inga:

" the notebook plays for Otto the same role that memory plays for Inga. The information in the notebook functions just like the information constituting an ordinary non-occurrent belief; it just happens that this information lies beyond the skin." (Clark & Chalmers, 1998, p. 13).

Både notesbogen og hukommelsen spiller en *kausal* rolle i både Otto og Ingas adfærd. Clark og Chalmers' idé er kun blevet mere aktuel med fremkomsten af smartphones,

der giver os adgang til alverdens informationer konstant. Således er et nutidigt eksempel, at de færreste bekymrer sig om at huske telefonnumre mere. Det er kun meget få numre vi bevidst søger at huske. Resten overlader vi til vores mobiltelefon så den husker for os og den bliver dermed en del af vores kognitive processer, der involverer hukommelse.

På trods af, at Clark og Chalmers forsøger at udvide de psykologiske processer til at omfatte omverdenen, så er disse processer stadig modelleret på processer som sker "inde i hovedet". Så i princippet er vores hoveder egentligt bare blevet større, og som Cash (2013, p. 62) gør opmærksom på, så skaber det et meget individualistisk udgangspunkt for Clark og Chalmers, som man i de senere faser forsøger at overkomme. Ydermere virker det også som om, at en konsekvens af paritetsprincippet er, at de kognitive processer kan udvides i en grænseløs forstand uden skelen til hvad de udvides med (Clark & Chalmers, 1998, pp. 16–18). I princippet kunne enhver person man taler med, de bøger man læser, og de internetsider der besøges alle siges at være en del af de kognitive processer. Og det er her den anden fase kommer ind.

Den anden fase af tesen om *the extended mind* forsøger at begrænse paritetsprincippet og at begrænse udvidelsen af "the mind" ved at sige, at de eksterne processer ikke er *kopier* af processer der finder sted i hovedet på os, de komplementerer eller integrerer med dem i stedet (se fx Menary, 2007, 2010, pp. 227–243). Der er derfor en grænse for de pågældende psykologiske processer, fordi de kun integrerer sig med de eksterne ressourcer der er relevante. Mobiltelefonen vil her ikke være en del af the extended mind. I stedet hjælper den de psykologiske processer og er med til at skabe et integreret hele. Den komplementerer så at sige hukommelsen som en psykologisk proces. Udfordringen her er, at det jo stadig er en meget individualistisk forståelse af psykologiske processer (Cash 2013, p. 63), og samtidig afkobler den de psykologiske processer fra de socio-kulturelle sammenhænge, hvori brugen af mobiltelefonen sker. Ikke overraskende sætter den tredje fase ind her.

I den tredje fase af tesen om *the extended mind* kommer udviklingen hen i retning af 4E kognition på banen. I Cashs forståelse forlader man i den tredje fase det individ-centrede fokus i både den første og anden fase til fordel for en "[...] socially and culturally distributed cognition." (2013, p. 63). Man forlader her paritetsprincippet til fordel for en mere dynamisk forståelse af relationen mellem individer, redskaber og socio-kulturelle praksisser og institutioner, som Hutchins (1995) meget rammende har beskrevet som "cognition in the wild". Ideen her er at redskaber som eksempelvis retssystemet muliggør specifikke kognitive processer. Et eksempel fra Gallagher vedrører det at lave retslige kendelser. Det kræver både en aktiv relation mellem individer,

brugen af sproget som redskab og retssystemet som institution (Gallagher, 2013) der sanktionerer de kendelser der træffes. Retssystemet er, ifølge Gallagher (2013), både et produkt af interaktionen mellem individer, redskaber og specifikke sociokulturelle praksisser, men retssystemet fungerer *også* som en ressource der udvider og transformerer individers kognitive processer, selvom den i sig selv er et produkt af bl.a. individets egne kognitive processer (i samspil med redskaber, praksis mm.). Den tænkning som foregår i retssystemet, bør forstås som distribueret – den tilhører ikke de enkelte individer, i hvert fald ikke udelukkende, men er snarere distribueret over mange forskellige personer, retslige praksisser, artefakter som lovtekster, mv. Modsat billedet på kognition i den første fase som et forstørret eller udvidet hoved, så sker de kognitive processer her lige så meget udefra og ind som indefra og ud.

Med et fokus på den dynamiske interaktion eller transaktion mellem individer og omverden som kernen i at forstå the extended mind, følger også et øget fokus på:

- 1) De forskellige situationer eller kontekstuelle omstændigheders betydning. Retssystemet er et eksempel, men skolen som institution og undervisning som praksis kunne være en anden;
- 2) hvilke handlinger interaktionen baseres på og udmønter sig i, for eksempel forskellen på hvilke beslutninger der kan tages i retten og i en undervisningssituation, og hvordan beslutningstagningen reelt sker;
- 3) og endelig de materielle omstændigheders betydning for dynamikken, herunder både artefaktens praktiske og symbolske betydning såvel som de kognitive processers forankring i kroppens interaktion med omgivelserne (Chemero, 2009).

Tilsammen peger det hen i retning af, at the extended mind som tese åbner op for resten af de E'r man forbinder med 4E kognition: enactive, embedded og embodied. Vi kan nu beskrive det begreb om internalisme som man forsøger at gøre op med nærmere. Ifølge nogle af ophavspersonerne til begrebet om 4E kognition, så er det den klassiske repræsentationelle og komputationelle model af kognition man gør op med. Kognition forstås her som en intern informationsbearbejdningsproces der består i en syntaktisk baseret manipulation af repræsentationelle mentale strukturer (Newen et al., 2018, p. 5). Det internalistiske består dermed i, at det kognitive er en proces der medierer mellem de sansemæssige inputs og de motoriske outputs som resulterer i handling. Som eksempel på den klassiske internalistiske forståelse vil vi kort gengive den berømte kognitionspsykolog Stephen Kosslyns (1981) ideer om *forestillingsevnen*. Kosslyns forskning her er helt overordnet interesseret i, hvordan vi forestiller os ting, og hvad den evne egentlig består af. Hvordan kan det være, at så mange mennesker har en oplevelse af at kunne 'se' billeder med deres 'indre øje'? Hvordan kan den

evne forklares? Kosslyns forklaring på dette var, at vores 'input' (det, som vi ser, fx en bil) *repræsenteres* mentalt i et form for 'kvasi-billede' (Kosslyn, 1981; Kosslyn et al., 1978), der indeholder en række af de samme kvaliteter, som selve genstanden ('kvasi-billedet' af din bil vil således indeholde samme farve, antal hjul, læderpolstring osv. som din rigtige bil). Det er disse mentale repræsentationer, og behandlingen af dem, som så kan føre til motorisk handling, fx når du skifter gear, mens du kører, uden at kigge på gearstangen. Kognition er her en isoleret og forholdsvis abstrakt proces, der primært sker i hjernen.

Men det er netop ovenstående 'internalistiske', isolerede og abstrakte forståelse af kognition, som er for snæver ifølge fortalerne for 4E kognition. De hævder i stedet:

“...the cognitive phenomena that are studied by modern cognitive science, such as spatial navigation, action, perception, and understanding other’s emotions, are in some sense all dependent on the morphological, biological, and physiological details of an agent’s body, an appropriately structured natural, technological, or social environment, and the agent’s active and embodied interaction with this environment.” (Newen et al., 2018, p. 5)

Som den årvågne læser vil bemærke, så er denne moderne definition forbavsende tæt på tankerne fra James, som vi tidligere har beskrevet, samt på perspektiverne fra situeret læring. Vi har allerede ovenfor betonet kognition som indlejret, dvs. 'embedded' – det er hele ideen om det situationelle indebærer psykologiske processer som relateret og betinget af de tidslige, stedslige og sociokulturelle rammer hvori de foregår. Vi vil blot kort beskrive de to resterende E'er: Enactive (som løst kan forstås som aktivt), og embodied (som løst kan forstås som kropslighed). Med et fokus på kropslighed vil 4E kognition betone at hjernen ikke er den eneste basis for kognitive processer, snarere skal de kognitive processer forstås som udspændt mellem hjerne-krop-miljø. Som Crippen og Schulkin (2020) beskriver det, skal vi forstå dette økologisk på en sådan måde, at det er organismens kropslige interaktion med omgivelserne der er med til at strukturere og konstituere den pågældende organismes perception og kognition. Dette er (igen) lig James' påstand om, at det mentale liv selvfølgelig i nogen grad er afhængigt af en række fysiologiske betingelser – kognition og perception er fx afhængige af kroppens evne til at orientere sig, af øjnenes evne til at se og så videre. Spørgsmålet om det kropsliggjorte er, lidt forsimplet, et spørgsmål om i hvilken grad – og hvordan – kognition er afhængigt af de mangfoldige kropslige processer (Newen et al., 2018). Med et fokus på det aktive (enactive) bevæger vi os over i et andet aspekt,

at kognition er kendetegnet ved ikke at være passivt modtagende af indtryk men aktivt involverende i og med de omgivelser eller det miljø, i hvilket den pågældende kognitive proces er indlejret. Det aktive aspekt betoner dermed den kognitive proces som forbundet til evner eller dispositioner til at handle. Vi kan her sammenligne med den økologiske psykologi, hvor for eksempel Gibson (1979/2015) vil betone at den perceptuelle proces ikke er noget passivt der sker i eller med os, men har en handlingskarakter.

Tilsammen er 4E kognition altså karakteriseret ved en relationel forståelse af kognitive processer: kognition sker ikke kun indenfor kraniets rammer men gennem hele kroppen og dennes dispositioner til at interagere med omgivelser der er både materielle og sociale, og i forskellige situationer hvori denne interaktion sker eller er indlejret. Kognition er her, i vores forståelse, en dynamisk relationel proces og en proces der er erfaringspræget, dvs. 4E kognition er kendetegnet ved processer der kan være både konfliktuelle (Aagaard, 2021) såvel som harmoniske. Eksempelvis har Aagaard (2021) argumenteret for, at teknologi rigtigt nok kan udvide vores kognitive evner, men det er ikke nødvendigvis positivt: en smartphone kan gøre os i stand til at huske, og finde vej, men også til at blive distraherede! For at opsummere og afslutte, så skal 4E kognition forstås som et spraglet og stort felt, der også indeholder en lang række diskussioner og uenigheder i de enkelte positioner.

Situeret psykologi som historisk situeret

Det sidste vi vil argumentere for, er, at disse situerede psykologiske processer må forstås som *historisk* situerede. Spørgsmålet om psykologiske processer og historie er selvfølgelig klassisk – og skal her forstås som adskilt fra spørgsmålet om *psykologiens historie* som disciplin. Kenneth Gergens berømte artikel fra 1973, ”Social Psychology as History”, argumenterede eksempelvis for den (dengang) radikale påstand, at socialpsykologi ikke var en naturvidenskab, og slet ikke kunne demonstrere universelle lovmæssigheder for adfærd. For Gergen var socialpsykologien tværtimod en undersøgelse af historiske forhold (Gergen, 1973, p. 310). Eksempelvis argumenterede han for at Milgrams berømte lydighedseksperimenter var et udslag af datidens forhold til autoriteter (Gergen, 1973, p. 315). Med andre ord: en række klassiske psykologiske processer – såsom lydighed – må i en eller anden grad, ifølge Gergen, være afhængige af specifikke samfundsmæssige (og dermed historiske) processer. Som han beskrev det:

“Social phenomena may vary considerably in the extent to which they are subject to historical change. Certain phenomena may be closely tied to

physiological givens [...] We must think, then, in terms of a *continuum of historical durability*, with phenomena highly susceptible to historical influence at one extreme and the more stable processes on the other.” (Gergen, 1973, p. 318).

Nogle år senere argumenterede psykologihistorikeren Kurt Danziger for noget endnu mere radikalt, nemlig at *essensen* af psykologiske fænomener er, at de har en historisk variation:

”[...] the essence of psychological categories (insofar as they have one) lies in their status as historically constructed objects.” (Danziger, 1997, p. 12).

For Danziger betyder det, at det ikke kun er psykologiens metoder, ideer, teorier og koncepter som skifter med tiden, men at selve *det psykologiske* er historisk variabelt:

“Human subjectivity, the reality behind the objects of psychological investigation, is itself strongly implicated in the historical process, both as an agent and as a product.” (Danziger, 1994, p. 475).

En lignende idé finder vi hos psykologen Philip Cushman, som netop har argumenteret for, at psykologi er historisk situeret (Cushman, 1990). For Cushman betyder det specifikt, at *selvet* er afhængigt af specifikke historiske udviklinger. Hans eksempler er det Victorianske og seksuelt undertrykte selv kontrasteret med efterkrigstidens såkaldte ”tomme selv”, som ifølge Cushman opstår i kølvandet på forbrugersamfundet, dets mangel på lokalsamfund og dets fokus på ”self-improvement” (Cushman, 1990, p. 604). Detaljerne i Cushmans analyse, der primært fokuserer på USA, er mindre relevante for denne artikel. Mere relevant er det, at Cushman her indskrives sig i en række af tænkere, der på den ene eller den anden måde artikulerer en række ideer om at det psykologiske konstitueres af historiske processer.

Lignende argumenter kan også findes i den økologiske psykologi, hvor fx Edward Reed for mange år siden argumenterede for, at perception var en *historisk proces* (Reed, 1986), og Birk og Manning (2023) har argumenteret for, at dette må forstås på to måder:

- 1) For det første, så er det, der kan perciperes, historisk konstitueret igennem materielle, sociale, økonomiske, politiske og interaktionelle processer. Det er en række komplekse processer der har afgjort, hvad vi ser – et lejlighedskompleks eller en skov, eksempelvis.
- 2) For det andet, så er perceptuelle (og kognitive) processer historiske i en *ontogenetisk forstand*: vores perceptuelle evner udvikler sig fra vi er spæde til vi

er voksne, både biologisk (nyfødte børn har eksempelvis endnu ikke udviklet synsevnen synderligt) men også normativt – vi lærer at percipere *meningen* i det vi ser (Birk & Manning, 2023; Heft, 2017a).

Den amerikanske biologihistoriker Hannah Landecker (2016) har påpeget, at *historien* har en *biologi*, i den forstand at historiske, industrielle og kapitalistiske processer har forandret både mennesker og andre organismer, for eksempel i udviklingen af antibiotika som både har transformeret *mennesker*, men også *mikroberne* (ved fx udviklingen af antibiotikaresistente bakterier mm.). Lidt analogt kan man måske sige, at hvis *historien* har en *biologi*, så har historien også en *psykologi*, i den forstand at specifikke *psykologier* – specifikke måder at tænke, føle, forstå mv. – er opstået igennem historiske udviklinger (Brinkmann, 2008). Disse historiske udviklinger inkluderer også fremkomsten af psykologisk videnskab, der i høj grad har påvirket, menneskelig psykologi. Samme idé er fremsat af psykologihistorikeren Graham Richards:

“The historian of Psychology is not only looking at the history of a particular discipline, but also at the history of what that discipline purports to be studying [...] ‘Doing Psychology’ is the human activity of studying human activity; it is human psychology examining itself – and what it produces by way of new theories, ideas and beliefs about itself is also part of our psychology!” (Richards, 2009, p. 7)

I en lidt anden forbindelse har filosofen Kim Sterelny argumenteret for, at kognitive processer er stilladserede af teknologier og institutionelle sammenhænge, som er med til at støtte og forme disse processer. Som eksempel på sin pointe bruger han spisning og fordøjelse. De måder, mennesker spiser på, er helt åbenlyst understøttet af en lang række teknologiske processer, der forarbejder maden på alle mulige måder, således at den bliver nem at finde (fx i supermarkedet) og let at fordøje (Sterelny, 2010). Hvor andre dyr, som fx kvæg, skal bruge timevis på at fordøje det, de spiser, så betyder menneskets evne til at forarbejde mad, at vi ikke behøver dette – vi kan stege kødet, male kornet og bage brød, koge ris og så videre. Som Sterelny skriver:

“We have engineered our gustatory niche; we have transformed both our food sources and the process of eating itself. Our under-powered jaws, short gut, small teeth and mouth fit our niche because we eat soft, rich and easily digested food. Our digestive system is environmentally scaffolded.” (Sterelny, 2010, p. 468).

Sterelny, Richards, Danziger, Landecker og Gergen har ikke meget til fælles. Men på tværs af deres arbejder, så viser der sig to overordnede argumenter: For det første et spørgsmål om selve de psykologiske processers *natur*. De lægger alle vægt på at de psykologiske processer har en natur, som måske bedst kan beskrives som ”interaktiv” (Hacking, 1999) og rekursiv. Det vil sige en idé om, at en række af forskellige psykologiske processer transformeres igennem det historiske og situerede, igennem relationen til materialitet, teknologi, redskab og institution, herunder også igennem mødet med de psykologiske ideer. For det andet, så er det et gennemgående argument at det historiske netop *er* disse materielle, teknologiske, institutionelle processer. Sagt på en anden måde, når vi i denne artikel har skrevet om det situerede, så er det altså vigtigt at huske, at denne situerethed samtidig har en historisk karakter. Historiske processer *er netop* brugen af værktøjer, redskaber, interaktioner, praksisser og institutionelle sammenhænge (m.fl.). Historiske processer løber ikke ’ved siden af’ de psykologiske, som et slags særskilt område. ’Historien’ er snarere immanent *i* både brugen af og udviklingen af værktøjer og redskaber og institutioner, og ethvert fokus på det situerede bør derfor også have blik for disse sammenhænge.

Konklusion

Ideen om situeret psykologi indeholder to elementer: spørgsmålet om *psykologi* og spørgsmålet om *det situerede*. De tilgange³ vi har gennemgået, forstår både *det situerede* og *det psykologiske* lidt forskelligt og med forskellig vægtlægning. Forskellene fra James til Lave til Clark til Danziger m.fl. er mange. Dette er forskellige ideer, udviklet på forskellige tidspunkter (og til forskellige formål) og med forskellige fokus, men disse ideer har nogle fællestræk, som vi ser som kendetegnende for situeret psykologi, og netop disse fællestræk har det været artiklens ærinde at fokusere på.

Hvis James’ radikale empiricisme er et tidligt bud på, hvordan psykologien kan udvikles i en *nondualistisk* retning, men med et primært blik på individet, så giver det praksisteoretiske os et bud på, hvordan psykologiske fænomener kan forstås som situerede i menneskers konkrete og praktiske aktiviteter. Det eksternalistiske giver os et bud på, hvordan den psykologiske dimension af det situerede kan forstås som noget der i radikal forstand findes *i* verden. Det vi har peget på ovenfor gennem diskussioner

³ Man kunne også have lagt ’snittet’ anderledes i denne artikel og inddraget eksempelvis den kritiske psykologi (se fx Teo, 1998), eller sammentænkningen af økologisk psykologi og virksomhedsteori, som særligt er udviklet i dansk regi (se fx Trettvik, 2001), og som også vægtlægger ikke-dualistiske orienteringer mod det psykologiske.

af James, det praksisteoretiske og det eksternalistiske er, at de alle peger på psykologiske fænomener som situerede fænomener, men også i en mere radikal forstand at denne psykologiske dimension af det situerede findes *i* verden. Som psykologen Harry Heft har skrevet, så er dette en idé om at:

“[...] psychological processes cannot be justifiably seen as events occurring within the boundaries of the body in any simple sense. Instead, the realm of the psychological encompasses the environment (defined relationally) to include, among other things, tools, artifacts, and representations” (Heft, 2001, p. xxxiv).

Det psykologiske forstås her som noget, der på en eller anden måde befinder sig *i verden*, snarere end udelukkende inde i kroppen eller hovedet. Det er, helt overordnet, hvad vi har forsøgt at argumentere for i løbet af artiklen: At det situerede i situeret psykologi skal forstås som et fokus på de konkrete og materielle processer hvorigennem menneskers daglige liv udfolder sig, og i den praksis, samtidig danner og medskaber rammerne for sin egen udfoldelse. Det psykologiske vedrører altså ikke blot enkeltpersoner med diverse tankeprocesser 'inde i hovedet', som medskaber de omstændigheder, de lever under. Det er snarere selve den situerede praksis – herunder fx forståelsen af personer, og brugen af artefakter såsom notesbøger, computere, telefoner mm. – der er psykologisk. Det er dermed de psykologiske processer som er situerede, ikke blot den enkelte person som er situeret i en bestemt praksis. Forstået på den måde indebærer det psykologiske f.eks. også de redskaber og værktøjer, som vi i vores hverdagsliv benytter på alle mulige måder, og de miljøer, som vi er en del af. Og netop derfor peger situeret psykologi på en forståelse af, at 'det psykologiske' ikke kan forstås isoleret fra/løstrevet de historiske og sociale omstændigheder menneskers liv er indlejret i. Alle forfatterne til denne artikel *tænker* måske på dansk, men det psykologiske faktum er åbenlyst givet til os fra vores sociale og historiske indlejret i det danske samfund, danske relationer, dansk sprog og så videre. Sagt på en anden måde, så er den situerede psykologi, som vi har skitseret den her, en mangefacetteret idé om, at mennesket er en *del* af verden. Det psykologiske forstås/opleves måske i mange tilfælde som 'privat' eller 'personligt' – eksempelvis vores oplevelse af indre liv, eller tanker - men det er samtidig et fænomen som er situeret i verden i relationel, kulturel, materiel og historisk forstand.

Vores pointe med artiklen har ikke været at optegne en stringent teoretisk model, men snarere at tegne en skitse for situeret psykologi som en slags *fælles opmærksomhed*, trods videnskabsteoretiske og teoretiske forskelle på menneskers (og dermed det

psykologiskes) indlejrethed i verden. Selvom der er nogle overordnede lighedspunkter i de fire forskellige perspektiver, som vi har skitseret (fx ambitionen om at være anti-dualistisk), så er der også store forskelle på, hvordan det materielle, sociale, relationelle mv. skal forstås. Samtidig er der en række metodologiske forskelle. Den fælles opmærksomhed, som vi har optegnet, er altså ikke ensbetydende med komplet enighed. Eksempelvis kan man diskutere, i hvor høj grad det psykologiskes situerethed faktisk er situeret. Skal vi, som Bruno Latour engang argumenterede for (Latour, 1996) da han læste Hutchins 'Cognition in the wild' (Hutchins, 1995) flytte *alt* det psykologiske ud af hovedet? Mener man, som fx Clark og Chalmers, at psykologiske processer *decideret finder sted* i notesbogen, eller computeren? Eller mener man snarere at disse processer stilladseres (Sterelny, 2010) af verden i alt dens konkrete mangfoldighed? Vi vil afslutte vores artikel med disse åbne spørgsmål, som kalder på videre teoretisk, metodologisk og empirisk udvikling.

Referencer

- Aagaard, J. (2021). 4E cognition and the dogma of harmony. *Philosophical Psychology*, 34(2), 165–181. <https://doi.org/10.1080/09515089.2020.1845640>
- Avineri, S. (1968). *The Social and Political Thought of Karl Marx*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9781139171410>
- Bernstein, R. J. (1971). *Praxis and Action*. University of Pennsylvania Press.
- Birk, R., & Manning, N. (2023). Towards an ecological social science? On introducing ‘social affordances’ to (some) social theory. *Philosophical Psychology*. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09515089.2023.2277346>
- Brinkmann, S. (2008). Changing psychologies in the transition from industrial society to consumer society. *History of the Human Sciences*, 21(2), 85–110. <https://doi.org/10.1177/0952695108091412>
- Brinkmann, S. (2009). *Hvad er psyken?: Almenpsykologiske og forskningsmetodologiske perspektiver*. Professortiltrædelsesforelæsning ved Institut for Kommunikation, AAU. <https://vbn.aau.dk/da/publications/hvad-er-psyken-almenpsykologiske-og-forskningsmetodologiske-persp>
- Brinkmann, S. (2011). Dewey’s neglected psychology: Rediscovering his transactional approach. *Theory & Psychology*, 21(3), 298–317. <https://doi.org/10.1177/0959354310376123>
- Burge, T. (2007). *Foundations of Mind: Philosophical Essays, Volume 2*. Oxford University Press.
- Cash, M. (2013). Cognition without borders: “Third wave” socially distributed cognition and relational autonomy. *Cognitive Systems Research*, 25–26, 61–71. <https://doi.org/10.1016/j.cogsys.2013.03.007>
- Chemero, A. (2009). *Radical Embodied Cognitive Science*. Bradford.
- Clark, A. (1999). An embodied cognitive science? *Trends in Cognitive Sciences*, 3(9), 345–351. [https://doi.org/10.1016/S1364-6613\(99\)01361-3](https://doi.org/10.1016/S1364-6613(99)01361-3)
- Clark, A., & Chalmers, D. (1998). The extended mind. *Analysis*, 58(1), 7–19.
- Costall, A. (1995). Socializing Affordances. *Theory & Psychology*, 5(4), 467–481. <https://doi.org/10.1177/0959354395054001>
- Costall, A. (2004). From Darwin to Watson (and Cognitivism) and Back Again: The Principle of Animal-Environment Mutuality. *Behavior and Philosophy*, 32(1), 179–195. JSTOR.
- Crippen, M., & Schulkin, J. (2020). *Mind ecologies: Body, brain, and world* (pp. ix, 321). Columbia University Press. <https://doi.org/10.7312/crip19024>
- Cushman, P. (1990). Why the self is empty. Toward a historically situated psychology. *The American Psychologist*, 45(5), 599–611. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.45.5.599>

- Danziger, K. (1994). Does the History of Psychology Have a Future? *Theory & Psychology*, 4(4), 467–484. <https://doi.org/10.1177/09593543940444001>
- Danziger, K. (1997). *Naming the Mind: How Psychology Found Its Language*. SAGE Publications.
- Davidson, D. (2001). *Subjective, Intersubjective, Objective: Philosophical Essays Volume 3*. Oxford University Press.
<https://doi.org/10.1093/0198237537.001.0001>
- Dewey, J. (1896). The reflex arc concept in psychology. *Psychological Review*, 3(4), 357–370. <https://doi.org/10.1037/h0070405>
- Feenberg, A. (1981). *Lukács, Marx, and the Sources of Critical Theory*. Oxford University Press.
- Felski, R. (1999). The Invention of Everyday Life. *New Formations*, 39.
- Gallagher, S. (2013). The socially extended mind. *Cognitive Systems Research*, 25–26, 4–12. <https://doi.org/10.1016/j.cogsys.2013.03.008>
- Gergen, K. J. (1973). Social psychology as history. *Journal of Personality and Social Psychology*, 26(2), 309–320. <https://doi.org/10.1037/h0034436>
- Gibson, J. J. (2015). *The Ecological Approach to Visual Perception*. Psychology Press. (Original work published 1979)
- Hacking, I. (1999). *The Social Construction of What?* Harvard University Press.
- Heft, H. (2001). *Ecological Psychology in Context: James Gibson, Roger Barker, and the Legacy of William James's Radical Empiricism*. Psychology Press.
<https://doi.org/10.4324/9781410600479>
- Heft, H. (2017a). Perceptual Information of “An Entirely Different Order”: The “Cultural Environment” in *The Senses Considered as Perceptual Systems*. *Ecological Psychology*, 29(2), 122–145.
<https://doi.org/10.1080/10407413.2017.1297187>
- Heft, H. (2017b). William James' psychology, radical empiricism, and field theory: Recent developments. *Philosophical Inquiries*, 5(2), Article 2.
<https://doi.org/10.4454/philing.v5i2.195>
- Holland, D., & Lave, J. (2019). Social Practice Theory and the Historical Production of Persons. In A. Edwards, M. Flear, & L. Bøttcher (Eds.), *Cultural-Historical Approaches to Studying Learning and Development: Societal, Institutional and Personal Perspectives* (pp. 235–248). Springer.
https://doi.org/10.1007/978-981-13-6826-4_15
- Hutchins, E. (1995). *Cognition in the Wild*. MIT Press.
- James, W. (1904). Does ‘Consciousness’ Exist? *Journal of Philosophy, Psychology, and Scientific Methods*, 1(477–491).
- James, W. (1950). *The Principles of Psychology* (Vol. 1). Dover Publications. (Original work published 1890)

- James, W. (2000). Humanism and Truth. In G. Gunn (Ed.), *Pragmatism and other writings* (pp. 146–167). Penguin Books. (Original work published 1909)
- Kosslyn, S. M. (1981). The Medium and the Message in Mental Imagery: A Theory. *Psychological Review*, 88(1), 46–66.
- Kosslyn, S. M., Ball, T. M., & Reiser, B. J. (1978). Visual Images Preserve Metric Spatial Information: Evidence from Studies of Image Scanning. *Journal of Experimental Psychology: Human Perception and Performance*, 4(1), 47–60.
- Kvale, S. (1964). Husserls, Heideggers og Marx's betydning for psykologien. *Nordisk Psykologi*, 16, 186–198.
- Landecker, H. (2016). Antibiotic Resistance and the Biology of History. *Body & Society*, 22(4), 19–52. <https://doi.org/10.1177/1357034X14561341>
- Latour, B. (1996). Cogito ergo sumus! A review of Ed Hutchins Cognition in the Wild. *Mind, Culture, and Activity*, 3(1), 54–63.
- Lave, J. (2009). Situeret læring og praksis i forandring. *Nordiske Udkast*, 37(1), Article 1. <https://doi.org/10.7146/nu.v37i1.7255>
- Lave, J. (2011). *Apprenticeship in Critical Ethnographic Practice* (T. P. Gibson, Ed.). University of Chicago Press. <https://press.uchicago.edu/ucp/books/book/chicago/A/bo8661187.html>
- Lave, J., & Packer, M. (2008). Towards a Social Ontology of Learning. In K. Nielsen, S. Brinkmann, C. Elmholt, L. Tanggaard, P. Musaeus, & G. Kraft (Eds.), *A Qualitative Stance. Essays in honor of Steinar Kvale*. Aarhus University Press.
- Lave, J., & Wenger, E. (2003). *Situeret læring—Og andre tekster*. Hans Reitzels Forlag. (Original work published 1991)
- Leary, D. E. (2018). *The Routledge Guidebook to James's Principles of Psychology*. Routledge.
- Lefebvre, H. (1987). The Everyday and Everydayness. *Yale French Studies*, 73.
- McGann, M., Di Paolo, E. A., Heras-Escribano, M., & Chemero, A. (2020). Editorial: Enaction and Ecological Psychology: Convergences and Complementarities. *Frontiers in Psychology*, 11. <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyg.2020.617898>
- Menary, R. (2007). *Cognitive Integration*. Palgrave Macmillan UK. <https://doi.org/10.1057/9780230592889>
- Menary, R. (Ed.). (2010). *The Extended Mind*. MIT Press.
- Newen, A., Gallagher, S., & De Bruin, L. (2018). 4E Cognition: Historical Roots, Key Concepts, and Central Issues. In A. Newen, L. De Bruin, & S. Gallagher (Eds.), *The Oxford Handbook of 4E Cognition* (pp. 2–16). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780198735410.013.1>
- Nielsen, K. (1999). *Musical Apprenticeship: Learning at the Academy of Music as Socially situated*. Psykologisk Institut.

- Packer, M. J., & Goicoechea, J. (2000). Sociocultural and Constructivist Theories of Learning: Ontology, Not Just Epistemology. *Educational Psychologist*, 35(4), 227–241. https://doi.org/10.1207/S15326985EP3504_02
- Palmer, D. K. (2004). On the Organism-Environment Distinction in Psychology. *Behavior and Philosophy*, 32(2), 317–347. JSTOR.
- Putnam, H. (Ed.). (1975). The meaning of ‘meaning’. In *Philosophical Papers: Volume 2: Mind, Language and Reality* (Vol. 2, pp. 215–271). Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511625251.014>
- Reed, E. S. (1986). Seeing Through History. *Philosophy of the Social Sciences*, 16(2), 239–247. <https://doi.org/10.1177/004839318601600208>
- Richards, G. (2009). *Putting Psychology in its Place: Critical Historical Perspectives* (3rd ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203854600>
- Roberts, T., Krueger, J., & Glackin, S. (2019). Psychiatry Beyond the Brain: Externalism, Mental Health, and Autistic Spectrum Disorder. *Philosophy, Psychiatry, & Psychology*, 26(3), E-51.
- Savransky, M. (2021). The Pluralistic Problematic: William James and the Pragmatics of the Pluriverse. *Theory, Culture & Society*, 38(2), 141–159. <https://doi.org/10.1177/0263276419848030>
- Sterelny, K. (2010). Minds: Extended or scaffolded? *Phenomenology and the Cognitive Sciences*, 9(4), 465–481. <https://doi.org/10.1007/s11097-010-9174-y>
- Stuhr, J. J. (2021). Radical Empiricism: William James and Gilles Deleuze. *Contemporary Pragmatism*, 18(4), 370–392. <https://doi.org/10.1163/18758185-bja10026>
- Teo, T. (1998). Klaus Holzkamp and the rise and decline of German critical psychology. *History of Psychology*, 1(3), 235–253. <https://doi.org/10.1037/1093-4510.1.3.235>
- Thisted, J. (2015). Metodespørgsmålet og praksisfilosofien: Bidrag til en kreativ metodeforståelse. In J. E. Møller, S. S. E. Bengtsen, & K. P. Munk (Eds.), *Metodefetichisme* (pp. 103–121). Aarhus Universitetsforlag.
- Trettvik, J. (2001). EN ØKOLOGISK TILGANG TIL PERCEPTION OG AKTIVITET. *Psyke & Logos*, 22(2), Article 2. <https://doi.org/10.7146/pl.v22i2.8543>
- Viney, W., & Mullen, M. (2017). Tempering the Foolish Faiths: William James and Ecology. *Ecopsychology*, 9(1). <https://doi.org/10.1089/eco.2016.0011>
- Winther, I. W. (2017). Hverdagsliv—Trivialiserede praksisser. In E. Gulløv, G. B. Nielsen, & I. W. Winther (Eds.), *Pædagogisk antropologi. Tilgange og begreber* (pp. 27–39). Hans Reitzels Forlag.